

УДК 82.0:821.161.2

ФУНКЦІОНУВАННЯ МІФОПОЕТИЧНИХ ОБРАЗІВ ТА СЮЖЕТІВ У ТВОРЧОСТІ МИКОЛИ ВІНГРАНОВСЬКОГО

Наталія Трефяк

*Івано-Франківський національний медичний університет,
вул. Сковороди, 25, м. Коломия, Івано-Франківська обл., 78200,
e-mail: trefyakN@ukr.net*

Проаналізовано специфіку функціонування міфопоетичних образів та сюжетів у творчості Миколи Вінграновського, що ґрунтується на взаємодії ліричного й епічного способів представлення художнього світу митця. У такому контексті постає питання і про особливості рецепції читачів творчості митця, які привносять своє розуміння сюжетно-образної “палітри” тексту автора.

Ключові слова: міфопоетичні образи та сюжети, рецепція, епос і лірика.

Загальновідомо, що поезія та проза 60–90-х рр. ХХ ст. наскрізь пронизана духовно-екзистенційним відчуттям генетичного зв’язку надбань минулого з явищами прогресу сучасності, зокрема, освоєнням людиною нового простору. У контексті літератури відкриття невідомого, чи “зачиненого”, досі хронотопу набуває, відповідно, нового сакрального сенсу, що провокує з’яву наступного витка рецепції та інтерпретації міфологічно-фольклорних образів і сюжетів.

Наявність міфу в основі генезису літератури засвідчує його тривале функціонування в подальших інтерпретаціях крізь призму рецепції сюжетно-образної палітри тексту, що забезпечує тяглість і зв’язок традицій. Фольклор у такий спосіб виконує роль “провідника” між світом міфу й літератури.

Дослідження особливостей міфу й фольклору є підґрунтям характеристики багатьох сучасних літературознавчих студій. Зокрема, А. Нямцу у праці “Міф. Легенда. Література” з’ясовує трансформацію та інтерпретацію аксіологічних параметрів традиційних образів і сюжетів у загальнокультурному аспекті [10]. Подібна тематика також розвідок “Проблеми поетики традиційних сюжетів та образів у літературі” В. Антофійчука, А. Нямцу [1] й “Традиційні сюжети та образи (деякі питання теорії)” А. Волкова [7] тощо.

Творчість Миколи Вінграновського ретельно досліджували такі компетентні фахівці, як В. Базилевський [2], В. Моренець [9], Т. Салига [12], Л. Тарнашинська [14] й ін. Значення архетипних образів і міфологем поезії М. Вінграновського простежував С. Богдан [4]. Ретельно схарактеризував міфопоетику прози митця Л. Собчук [13]. Однак названі дослідники не акцентували на взаємозв’язку сюжетно-образної “палітри” лірики й епосу митця з погляду рецептивної впливовості тексту автора. Цим і зумовлена актуальність пропонованої статті.

Мета розвідки – проаналізувати роль міфопоетичних образів і сюжетів у ліричній та епічній творчості М. Вінграновського.

З мети роботи випливають завдання:

- з'ясувати загальні закономірності функціонування міфопоетичних образів і сюжетів у творчості письменника;
- виявити специфіку їхньої рецептивної впливовості у тексті автора.

Важливу роль у дослідженні творчості митця відіграє рецептування художнього тексту, без якого неможливо уявити повноцінну реалізацію авторських імпліцитних інтенцій. Олексій Чичерін зокрема наголошував на вмінні “вирощувати читача, здатного проникати в глибини слова, брати з кореня, чути музику мовлення” [16, с. 234]. Отже, присутнє значення у цьому контексті набуває й рівень досвідченості реципієнта, його внутрішній духовний потенціал та вміння декодувати авторські знаки, оскільки будь-який текст першопочатково спрямований на діалогічність. Як зазначила Ольга Червінська, “у підоснові міркувань про “досвід” прихована аксіома про те, що сприйняття того самого твору *не може бути одвічним і тим же*, точно так само, як не можна двічі (адекватно) втілити в образ ту саме ідею” [15, с. 68] (курсив автора. – Н. Т.).

Крізь призму аналізу взаємозв'язку лірики й епосу М. Вінграновського яскравіше проступають особливості функціонування міфопоетичних образів і сюжетів у творчості автора та їхній “рецептивний ресурс” (термін О. Червінської [15]). Скажімо, як антитеза взаємодіють між собою назви книг для дітей “Літній ранок” (1976) та “Літній вечір” (1979), однак на рівні мотивів і тематики вони суголосні.

Творчість М. Вінграновського загалом пронизана казковими образами та сюжетами, які взаємодіють між собою та є своєрідним продовженням один одного. Для прикладу можемо простежити зв'язок між поезією “Літній ранок” та оповіданням “Літньої ночі”. Обидва твори насичені відчуттям безмежності простору, неба, легкістю й безтурботністю буття, казковим проектуванням дійсності, властивим дитячому світосприйняттю. Як зазначає І. Павлюк, “Великий Поет – це вільнолюбна й життєлюбна велика дитина” [11, с. 165].

Центральні образи поезії “Літній ранок” – казкові персонажі, які виявляються такими лише в конкретному контексті: “Джмелі спросоння – буц! – лобами! / Попадали, ревуть в траві” або ж: “Важкий ячмінь медовим вусом / Бджолу за лапку лоскотав” [5, с. 184]. Комунікативний акт оповідання “Літньої ночі” формується довкола головного героя, який живе у світі, витвореному власною химерною уявою. Він спілкується з чорнобривцями [6, с. 325], з лелекою на хаті [6, с. 326], в обрисах неба вміє роздивитися образ своєї матері із загиблим сином Андрієм, котрий “упав з самольота і з нього” (тобто неба. – Н. Т.) [6, 327] тощо. У такому ключі виникає зіставлення тексту М. Вінграновського з усною народною творчістю, для якої характерна акцентація часопросторових рамок й містичних метаморфоз.

Подібність мотивів аналізованих творів віднаходимо й у поезії “Що робить Сонце уночі...”. Митець репрезентує власний художній світ як ірреально-казкове дійство. У такий спосіб змодельована єдина образна система поезії, в якій поруч функціонують персоніфіковані космічні світила Сонце, Місяць, Земля та явища природи, зокрема “тоненька зіронька”, що сидить “у лісу на плечі”, “Земля, ромашка і вода” [5, с. 218] й ін. Наявність образів небесних світил у тексті автора дає змогу з'ясувати генеалогію міфопоетичних образів і сюжетів творчості митця.

Зазвичай сюжет тексту автора розгортається в єдиному для лірики й прози хронологічному руслі, засвідчуючи “перетікання” властивих митцю міфологем. Для прикладу, в поетичній творчості М. Вінграновського С. Богдан виокремлює архетипні образи ріки (Дніпра) [4, с. 66], дороги [4, с. 69], а також “образ “незаміжньої ріки”” [4, с. 67], ““дніпророжденного світу”, “народу Дніпра”” [7, с. 68], “міфологему сходження ріки з неба на землю” [4, с. 69] тощо. Справді, вода, як неодноразово відзначали літературознавці, є одним із ключових образів поезії митця і виявляє себе в різних іпостасях. Як ствердила Л. Тарнашинська, М. Вінграновський “був покликаний передати читачеві через поетично-образну систему роль такої природної стихії, якою є вода” [14, с. 263]. У наведеній цитаті, окрім акцентації образу води у творчості письменника, засвідчена ще одна не менш присутня думка – усвідомлення значення мистецького слова у формуванні читацького сприйняття, а також авторська скерованість на реципієнта.

Варто зазначити, що образ води в епічній творчості М. Вінграновського зустрічається зовсім не рідше, ніж у ліриці. Він є ключовим, скажімо, у повісті “Літо на Десні” чи оповіданні “Низенько зав’язана”, в яких вода – персоніфікована стихія. Простежується образ води також у творах “Манюня”, “Скриня” й ін. Класичним він є й у фольклорі, що пов’язує митця з національною символікою. В. Горинь наголошує, що поезія М. Вінграновського “виростала на національному ґрунті, народній традиції, вона була глибоко патріотичною” [8, с. 158].

Однак архетипний образ води, що належить, безперечно, до традиційних, у прозі автора наділений різноманітними додатковими конотаціями: вода як життя (“Манюня”, “Літо на Десні”), вода як першопричина всесвітнього потопу (“Низенько зав’язана”), як швидкоплинність існування та доленосність стихії (“Кінь на вечірній зорі”) тощо. У такий семантичний ланцюг традиційних смислів митець привносить власне бачення стихії, виявляючи індивідуально-авторський художній стиль. Так кризь призму міфологеми “юність – зрілі літа”, що відчитується в поезії “Сидів і довго думав над собою...”, чітко проступає образ води. Головний герой твору роздвоюється у своїх відчуттях. З одного погляду, він ще повен сил і енергії, але з іншого – його внутрішній стан яскраво означений художніми засобами: “важкий вогонь мої закутав плечі” [5, с. 335]. Епітет і метафора, які використав автор, сугестують реципієнту враження обтяжливості, яке посилюється асоціативним порівнянням ліричного героя з образом блакитного вечора, чия зоря “спливалася водою... на темному веслі” [5, с. 335]. Проте автор не дозволяє герою продовжувати розпочату песимістичну думку: “Не треба вже нічого говорити. / Твої уста цвітуть в устах моїх” [5, с. 335]. У такий спосіб текст доповнено ще одним архетипним образом – народження любові, райської, первісної, упереміж із біблійним семантичним нашаруванням: “І не зроню я слова, як з молитви, / До тих любовей, де любов – ще гріх” [5, с. 335]. Аналізуючи творчість письменника, Д. Шупта наголошує, що “Микола Вінграновський – митець оригінальний, стиль його неповторний, природний, цілком суголосний його натурі, його характеру” [17, с. 114].

Міфологеми “народження–смерть”, “юність–старість”, зримо акумульовані в аналізованій поезії, простежуються і в повісті “Не дивись мені в спину”, що засвідчує торжество життя над смертю. Як зацентовано у дослідженні Л. Собчук, автор підводить “читачів до зіткнення двох потоків образно-сміслових асоціацій: руйнівного горизонту смерті... і народження нового життя” [13, с. 12]. Бінарні опозиції безпосередньо введені

в художній текст за допомогою порівняння / зіставлення образів персонажів тварин і людей. У творі поєднуються два різновекторні світи. Перший можемо окреслити відомим фольклорним зачином “коли ще звірі говорили”, другий – це світ сучасності з винаходами науково-технічного прогресу загалом і розвитком кіномистецтва зокрема. Відтак відбувається накладання хронотопних парадигм, що провокує естетичні реакції реципієнта.

У повісті простежується також образ води, щоправда, в трансформованому вигляді, як сніг, що теж є символом переходу в інший стан чи вимір. Наприклад, образ ще ненародженої дитини, котра знаходиться на момент знімання фільму в лоні матері й готується ось-ось вийти на світ, асоціюється з образом неба, обтяженого важкими сірими хмарами, що полегшено прориваються першим лапатим снігом. Наведений сюжет репрезентує модель функціонування в художньому тексті загальнокультурних бінарних опозицій, які промовисто виявляють себе у фольклорі. Як зазначив А. Нямцу, “концентрація багатомірного індивідуального й колективного досвіду в традиційному сюжетно-образному матеріалі зумовила актуалізацію їх поведінкової та аксіологічної орієнтації... шляхом художнього моделювання та осмислення опозицій “добро”–“зло”,... “життя”–“смерть”” [10, с. 19] й ін.

Міфологема “життя–смерть” також чітко окреслюється в хронологічних вимірах повісті “Сіроманець” (1875) та поезії “Пісня Сіроманця” (1976), що є своєрідним продовженням названого прозового твору автора, спершу виданого під назвою “Сашко і Сіроманець” (1975). Антитеза людського існування яскраво відображена у словах поезії: “То вже я народивсь при дубовій корі...”, слідом за якими йде протиставлення: “Невелике життя засміялось і – вже” [5, с. 326]. Про перехід вовка в інший стан існування, а відповідно й продовження буття, але вже неземного, свідчить розв’язка сюжету повісті: “Тоді Сіроманець ліг на спину, підняв лапи, і на його лапи западав дощ, за дощем – сніг...” [6, с. 102]. Ліричний герой поезії начебто перебирає на себе слова Сіроманця: “Познайомився з лісом, травою, грозою, / І на лапах моїх доцвітає весна” [5, с. 326]. Так у межах двох творів М. Вінграновського виникає “нескінченність діалогічного контексту” [3, с. 373] (за словами М. Бахтіна).

Як помітно з наведених цитат, важливу семантико-естетичну функцію в аналізованих творах виконує й архетипний образ-символ води, що зазнає різноманітних природних трансформацій. Для прикладу, у поезії “Пісня Сіроманця” вода зустрічається в таких іпостасях: вода – дощ – хмара – гроза – сніг (il a peigé) – ріка тощо. Досліджуючи міфологему води М. Вінграновського як “інформаційного коду українства”, Л. Тарнашинська наголосила на додаткових смислах та виокремлює кілька її трансформаційних послідовностей, серед яких першопочатковими образами є вода як “крапля – дощ...” і вода як “струмок – джерело – ріка” [14, с. 268].

Домінування життя над смертю, властиве міфологічним уявленням наших предків, фольклорна віра в реінкарнацію душі – лейтмотив сюжету про Сіроманця. У дослідженні Л. Собчук наголошено на такій особливості аналізованої повісті, як “**зоопсихологічний міфологізм**” автора” [13, с. 11] (виділення дослідниці. – Н. Т.). Позитивні якості поведінки тварини протиставлено негативним діям людей, серед яких лише одиниці спроможні на гідні вчинки. І лише чиста, не потьмарена стереотипами свідомість, здатна сприйняти вовка, оскільки світовідчуття дитини максимально наближене до витоків

колективного підсвідомого. Загальнолюдські морально-етичні цінності є вічними й невмирущими, як і віра в перемогу добра над злом. У такий спосіб реалізується ще одна традиційна міфологема національного фольклору – опозиційна пара “добро–зло”.

Отже, художня дійсність, яку моделював автор, проектує певну універсалізацію сприйняття, внаслідок чого відбувається звернення до традиційних образів-символів чи бінарних опозицій “добро–зло”, “юність–старість”, “життя–смерть”, які передбачають здатність реципієнта до проведення паралелей із фольклором. Окреслені параметри характеристики засвідчують, що творчість письменника не є закрита й акумульована в собі, а звернена в глибину художньої культури загалом і національної міфопоетики зокрема. Зазначена особливість індивідуального стилю М. Вінграновського налаштовує реципієнта на відповідне сприйняття й осмислення художньої дійсності відповідно до власного досвіду й авторських інтенцій, закладених у тексті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антофійчук В. І. Проблеми поетики традиційних сюжетів та образів у літературі / В. І. Антофійчук, А. Є. Нямцу. – Чернівці : Рута, 1997. – 200 с.
2. *Базилевський В.* Маршал Вінграновський / Володимир Базилевський // Кур’єр Кривбасу. – 2005. – №193. – С. 157–168.
3. *Бахтин М. М.* Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М. : Искусство, 1979. – 424 с.
4. *Богдан С. М.* Архетипні образи і міфологеми у поезії Миколи Вінграновського / С. М. Богдан // Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки. – Т. 98. – К. : Вид. дім “КМА”, 2009. – С. 65–70.
5. *Вінграновський М. С.* Вибрані твори : [у 3 т.] / Микола Вінграновський. – Т. 1 : Поезії (1954–2003) / Передмова Т. Салиги. – Тернопіль : Богдан, 2004. – 400 с.
6. *Вінграновський М. С.* Вибрані твори : [у 3 т.] / Микола Вінграновський. – Т. 3 : Повісті й оповідання – Тернопіль : Богдан, 2004. – 352 с.
7. *Волков А. Р.* Традиційні сюжети та образи (деякі питання теорії) / А. Р. Волков // Питання літературознавства. – Вип. 2 (59). – Чернівці : Рута, 1995. – С. 3–15.
8. *Горинь В.* Драчі прилетіли / В. Горинь // Кур’єр Кривбасу. – 2006. – №199. – С. 157–162.
9. *Моренець В. П.* Свобода поезії і поезія свободи : до 60-ліття М. Вінграновського / Володимир Моренець // Дивослово. – 1996. – № 11. – С. 10–14.
10. *Нямцу А. Е.* Миф. Легенда. Литература (теоретические аспекты функционирования) / А. Нямцу. – Черновцы : Рута, 2007. – 520 с.
11. *Павлюк І.* Остання земна осінь... / І. Павлюк // Кур’єр Кривбасу. – 2006. – №199. – С. 162–166.
12. *Салига Т. Ю.* Микола Вінграновський : літературно-критичний нарис / Т. Ю. Салига. – К. : Радянський письменник, 1989. – 167 с.
13. *Собчук Л. В.* Проза Миколи Вінграновського і проблема художньої майстерності : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.06 “Теорія літератури” / Л. В. Собчук. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнагюка, 2007. – 20 с.
14. *Тарнашинська Л. Б.* Презумпція доцільності : Абрис сучасної літературознавчої концептології / Людмила Тарнашинська. – К. : Вид. дім “КМА”, 2008. – 534 с.
15. *Червінська О. В.* Комплекс ідей рецептивної поетики в актуальній методологічній перспективі / О. В. Червінська // Червінська О. В., Зварич І. М., Сажина А. В. Психологічні аспекти актуальної рецепції тексту : науковий посібник. – Чернівці : Книги XXI, 2009. – С. 7–100.

16. Чичерин А. В. Ритм образа : стилистические проблемы / А. В. Чичерин. – М. : Советский писатель, 1980. – 396 с.
17. Шупта Д. Йому завше був досвіт / Д. Шупта // Кур'єр Кривбасу. – 2006. – №198. – С. 111–117.

Стаття надійшла до редколегії 22.10.2011

Прийнята до друку 02.11.2011

FUNCTIONING OF MYTHOPOETICAL CHARACTERS AND PLOTS IN WORK OF MYKOLA VINHRANOVSKY

Nataliia Trefiak

*Ivano-Frankivsk State Medical University,
25, Pans Str., Coloma, Ivano-Frankivsk region., 78200,
e-mail: trefyakN@ukr.net*

In the article the specific of functioning of mythopoetical characters and plots is analysed in work of Mykola Vinhranovs'kyi, that is based on the interaction of lyric and epic ways representing of the artistic world of the artist. In such context a question appears about the features of reception of the artist's work readers that introduce their understanding of plot-image "palette" of the author's text.

Key words: mythopoetical characters and plots, reception, epic and lyric.

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ МИФОПОЭТИЧЕСКИХ ОБРАЗОВ И СЮЖЕТОВ В ТВОРЧЕСТВЕ МЫКОЛЫ ВИНГРАНОВСКОГО

Наталія Трефяк

*Івано-Франківський національний медичинський університет,
ул. Сковороди, 25, г. Коломья, Івано-Франківська обл., 78200,
e-mail: trefyakN@ukr.net*

Проаналізована специфика функціонування мифопоетических образів і сюжетів в творчестві Миколи Винграновського, оснований на взаємодії ліричного і епічного способів представлення художественного мира писателя. В такому контексті виникає питання про особливості рецепції творчествa художника читателями, которые привносят свое понимание сюжетно-образной "палитры" текста автора.

Ключевые слова: мифопоетические образы и сюжеты, рецепция, эпос и лирика.